

TÜRKİYE TÜRKOLOGLARI VE TÜRK DİLİNE EMEK VERENLER 1 (1800-1950: TÜRKOLOJİNİN 150 YILI)

Tuncer Gülensoy (2012), Türkiye Türkologları ve Türk Diline Emek Verenler 1 (1800-1950: Türkolojinin 150 Yılı), Akçağ Yayınları: 1000, Ankara, 799 s., ISBN: 978-605-5413-59-0.

Bekir Yavuz PEKACAR*

Gazi Türkiyat, Güz 2012/11: 257-260

Türkoloji, Türklerle ve özellikle Türk dili ve lehçeleriyle uğraşan bilim dalıdır. Türk Dil Kurumu'nun Genel Ağ sayfasında yer alan Güncel Türkçe Sözlük'te "Türkoloji" için "Türklük bilimi" karşılığı verilmiş, "Türklük bilimi" için de "Türk dili, tarihi, edebiyatı ve halk bilimi araştırmalarını konu edinen bilim dalı, Türklük bilgisi, Türkiyat, Türkoloji" şeklinde açıklama yapılmıştır. Türkolog ise Türkoloji alanında çalışmalar yapan kişidir. Elimizdeki belgeler ışığında bildiğimiz ilk Türk kökenli Türkolog, Karahanlılar döneminde yaşayan ve eseri Divanü Lügati't-Türk'te Türklerin dili, edebiyatı, etnografyası gibi birçok konuda bilgi vermiş olan Kaşgarlı Mahmud'dur.

Türkolojiyle ilgili ilk çalışma ve yayınlar, Batı Avrupa ülkelerinde başlamıştır. Avrupalılara Türkler ve Türk dili hakkındaki ilk bilgileri, savaş tutsakları ve Türkler arasında Hristiyanlık propagandası yapan misyonerler vermiştir. Türklerle ilişki kuran Avrupa ulusları bu bilgilerle kalmayarak, türlü dillerde yazılmış eski çağlardan kalma kaynakları toplayarak Türklerle ilgili dağınık verileri de işlemeye girişmişlerdir. Bu yoldaki çaba ve çalışmalar Avrupa'da Türkolojinin başlamasına ve gelişmesine yol açmıştır (Eren, VII-VIII).

Avrupa'da bugüne değin Türkoloji alanında birçok çalışma yapılmıştır.

Batı Avrupa ülkeleri yanında Rusya'daki çalışmalar da Türkoloji alanında büyük bir yer tutar. Andrey Nikolayeviç Kononov, Rusya'da Türk dillerine ilişkin araştırmaların tarihini içeren ve 1982 yılında yazarın yeni çalışmalarını da içeren yeni baskısının yapıldığı *İstoriya İzüçeniya Tyurkskih Yazıkov v Rossii, Dooktyabr'skiy Period* (Rusya'da Türk Dilleri Araştırmalarının Tarihi - Ekim Devrimine Kadar) adlı eserini yayımlar. Kononov'un 1974 yılında Moskova'da yayımlanan *Biobibliografiçeskiy Slovar' Oteçestvennih Tyurkologov. Dooktyabr'skiy Period* (Ulusal Doğu Bilimcilerinin Biyobibliyografik Sözlüğü - Ekim Devrimine Kadar) adlı eseri ise Çarlık Rusyasında 1917 yılında gerçekleşen Ekim Devrimine kadar olan dönemde yaşayan Rus Türkologların hayatına ve bilimsel çalışmalarına ilişkin bir biobibliyografik

* Arş. Gör., Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, bypekacar@gazi.edu.tr

sözlüktür. Sözlükte Rus Türkologların yanında Alman, Fransız, Macar, Fin ve Türk kökenli bilim adamları da yer almaktadır (Eren, VIII).

1975 yılında Sof'ya Davidovna Miliband'ın *Biobibliografiçeskiy Slovar' Sovetskih Vostokovedov* (Sovyet Doğu Bilimcilerinin Biyobibliyografik Sözlüğü) adlı sözlüğü Sovyet döneminde yetişen doğu bilimcilerinin bilimsel yayınları üzerinde durmuştur (Eren, VIII).

Hasan Eren'in 1977 yılının Ocak ayında Dünya Edebiyatından Seçmeler dergisinin 1. sayısında yayımlanan "Rusya'da Türkoloji Çalışmaları" başlıklı yazısı Kononov'un yukarıda sözünü ettiğimiz iki eserinden bahseder. Eren'in 1998 yılında Türk Dil Kurumu yayınlarından çıkan *Türklük Bilimi Sözlüğü I. Yabancı Türkologlar* adlı eseri, Türkiye'de yabancı ülkelerdeki Türkoloji çalışmalarına ve bu ülkelerde yetişen belli başlı Türkologların tanıtılmasına dair kapsamlı çalışmaların başında yer alır. Eren, sözlüğün baskı işlerini geciktireceği düşüncesiyle W. Bang-Laup, L. Bazin, Alf Grannes, M. Ş, Şiraliev, R. Pelissier, H. Duda, H. Jansky, I. Kunos, K. H. Menges, D, Sinor, B. Collinder, Zs. Telegdi, R. Giraud, S. G. Klyaştorıny, E. Kaluzinski, A. Bodroglıgeti, O. Jaşar-Nasteva, Peter B. Golden gibi kimi Türkologların yaşamı ve eserlerini yazdığı halde sözlüğün ilk baskısına almamıştır. Eren, ilk baskıda yer almayan bu Türkologların sözlüğün ikinci baskısında yer alacağını belirtmiştir (Eren, X).

Türkologların hayat hikâyelerini ve belli başlı çalışmalarını ele alan bir diğer eser, Prof. Dr. Aleksandr Kolesnikov ile Dr. İlyas Kamalov tarafından hazırlanan ve Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu tarafından 2011 yılında yayımlanmış olan *Avrasya Türkologları Sözlüğü, I. Cilt, 1. Kitap Rusya Türkologları (XX. Yüzyıl)* adlı ansiklopedik çalışmadır. Eser, Türk Tarih Kurumu, Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı TÜRKSOY ve Bağımsız Devletler Topluluğu Üye Ülkelerinin Devletlerarası Sosyal İşbirliği Fonu (IFESCCO)'nun ortak yayınıdır. Türkçe ve Rusça olmak üzere iki kısma ayrılan eserin ilk cildi iki kitaptan oluşmakta ve Rusya'daki Türkologlar hakkında bilgi vermektedir. Eserin ikinci cildinin bağımsızlıklarını yeni kazanan Türk devletlerindeki Türkologlar, üçüncü cildinin Türkoloji ilmi ile uğraşan Avrupalı Türkologlar, dördüncü cildinin başta Çin ve Japonya olmak üzere Asya'daki Türkologlar, beşinci cildinin ise Türkoloji alanındaki çalışmalarıyla tanınan Türkiye'deki Türkologlar ile ilgili olacağı konusunda açıklamalar yapılmıştır. Eser hazırlanırken A. N. Kononov'un *Biobibliografiçeskiy Slovar' Oteçestvennih Tyurkologov. Dooktyabr'skiy Period, S. D. Miliband'ın Vostokovedı Rossii XX - Naçalo XXI Veka - Biobibliografiçeskiy Slovar' (XX. Yüzyılda ve XXI. Yüzyıl Başlarında Rusya'nın Doğu Bilimcileri - Biyobibliyografik Sözlük)* gibi çalışmalardan faydalanılmıştır. Eserde 1950 yılına kadar doğmuş olan 211 Rusya Türkologunun ismi alfabetik olarak sıralanarak okuyucuya sunulmuş, bu Türkologların hayat hikâyeleri ve başlıca çalışmaları sıralanmıştır.

Türkolojinin merkezi olması gereken ve en fazla sayıda Türkoloğun bulunduğu ülkemizde, Türkiye’de yetişen Türkologların bir arada tanıtıldığı bir eser daha önce yayımlanmamışken Tuncer Gülensoy’un *Türkiye Türkologları ve Türk Dili’ne Emek Verenler 1 (1800-1950: Türkolojinin 150 Yılı)* adlı kitabı, bu alandaki boşluğu doldurmaya aday bir eser olarak nihayet kitaplıklarımızdaki yerini almış bulunuyor. Ansiklopedi niteliğindeki çalışmanın birinci cildi olan kitapta 1800 yılından 1950’ye kadarki zaman diliminde dünyaya gelen 169 bilim adamının biyografileri ve eserleri yer almaktadır.

Tuncer Gülensoy, Hasan Eren’in Türklük Bilimi Sözlüğü’nün birinci cildinde yabancı Türkologlara yer vermesinin ardından sözlüğün ikinci cildinin ne olacağı belirsizleşince bir süredir üzerinde çalıştığı bu ansiklopediyi yazmaya başladığını kaydeder (Gülensoy, 17).

Gülensoy’un eseri, kendi deyimiyile yazarın yıllardır jürilerine katıldığı ‘doktor’, ‘doçent’ ve ‘profesör’ adaylarının kendi kalemlerinden çıkan otobiyografi niteliğindeki hayat hikâyelerine dayanmaktadır. Eser, Gülensoy’un öğrencisi Bilgehan Atsız Gökdağ’ın yardımıyla hazırlanmıştır. Eserde yalnız Türkolog unvanını alan kişilere değil, “Türk Dili” için çalışan, Türkoloji sahasında eser veren, makale yazıp bildiri sunan, hattâ sözlükler yazan bilim adamlarına da yer verilmiştir. Bu kişilerin arasında ‘Türkoloji’ eğitimi almayan ‘tıp doktoru’, ‘baytar’, ‘hukukçu’, ‘mühendis’ vb. gibi meslek sahipleri bulunmaktadır. Bunlardan pek çoğu, unvan sahibi bazı üniversite hocalarından fazla eser vermişler ve adlarını ansiklopedilere geçirebilmişlerdir (Gülensoy, 17-18).

Gülensoy, ansiklopedinin bazı bilgileri için başvurulan pek çok kaynağın yetersiz olduğunu vurgulamış, bunu söz konusu kaynakların Türkoloji gibi kalabalık bir kişi kadrosuna sahip bir alanın bilim adamlarını sütunlarına sıkıştırmakta zorlanmalarına bağlamıştır. Gülensoy, eserinde Türkiye Türkologlarının hayat hikâyelerinin ve eserlerinin büyük bir bölümünü vermiştir. Eğer, bir Türkoloğun tek imzalı 50 eseri varsa bunların hepsini ansiklopediye almış; ancak, makale ve bildirilerin sayısı birkaç yüzlü sayılara ulaşıyorsa, bunlardan önemli ve farklı gördüklerini almayı uygun bulduğunu belirtmiştir (Gülensoy, 17).

Gülensoy, çalışmasını iki bölüm hâlinde düzenlemiştir. Yazar, 1823 yılında dünyaya gelen Ahmet Cevdet Paşa’nın doğum tarihini başlangıç kabul ederek XIX. yüzyılın ikinci yarısı ile 1950 yılına kadar doğan bilim adamlarını birinci cilde; 1951’den sonra doğanları ikinci cilde almayı uygun bulmuştur. Birinci ciltte yer alan bilim adamlarının sıralamasını alfabetik olarak değil, doğum tarihlerine göre kronolojik olarak düzenlemiştir. Ancak, içindekiler kısmında eserde yer alan isimleri, kitapta kolayca bulunabilsin düşüncesiyle kronolojik sıraya ek olarak soyadı sırasına göre de alfabetik olarak sıralamıştır (Gülensoy, 17-18).

Ansiklopedide yer alan 169 bilim adamının bir iki tanesi dışında hepsinin birer vesikalık fotoğrafı ve varsa yaşamlarının değişik dönemlerinde çekilmiş bazı fotoğrafları yer almaktadır. Böylece son iki yüz yılda yaşamış olan Türkologları ve Türk Diline emek verenleri yalnız hayat hikâyeleri ve ortaya koydukları eserlerle değil, aynı zamanda onları simalarıyla da tanıma imkânı sunulmaktadır. Kitapta yer alan fotoğraflardan bazılarının günümüzün fotoğrafçılık imkânlarından yoksun eski zamanlardan kalmış olması veya fotoğrafın aslının düşük kalitede olması nedeniyle baskı ortamına aktarılırken netliğin kaybolması yüzünden bazı fotoğraflardaki kişiler tam olarak seçilememektedir. Bu durumun teknik imkânsızlıklardan kaynaklandığı aşikârdır.

Tuncer Gülensoy, çalışmasını önce Kayseri’de yayımlanan aylık fikir ve sanat dergisi “Erciyes”te yayımlamayı düşünerek yazdığı 70 kadar biyografiyi yayımlanması için derginin sahibi ve yazı işleri müdürü Nevzat Türkten’e göndermiş, o da gerekli gördüklerini dergide yayımlamıştır. Elindeki belgelere göre 650 kadar Türkolog hakkında bilgi sahibi olduğunu söyleyen Gülensoy, kimi kadim arkadaşlarından ve meslektaşlarından talepte bulunduğu hâlde henüz kendisine hayat hikâyelerini ulaştıramadıklarını, bu yüzden de bazı kişilerin yerinin boş kaldığını belirtmiştir. Gülensoy, ikinci cildin yazımını 2012 yılı içinde bitirmeyi planlamakta, daha önce ulaşamadığı ya da yakından tanıma imkânı bulamadığı genç Türkologlardan hayat hikâyeleri ve eserleriyle, ‘yakışıklı’ ya da ‘güzel’ fotoğraflarını bir yoğun diske kaydederek çıktılarıyla beraber kendisine ulaştırmalarını beklemektedir.

Eserin ikinci cildinin de en kısa zamanda yayımlanmasını umuyor ve değerli Gülensoy Hocamıza sağlık diliyor, daha nice eserlere imza atmasını bekliyoruz.

KAYNAKÇA

EREN, Hasan (1998), *Türklük Bilimi Sözlüğü, I. Yabancı Türkologlar*, Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Sayı: 705, Ankara, ISBN: 975-16-1033-8.

GÜLENSOY, Tuncer (2012), *Türkiye Türkologları ve Türk Diline Emek Verenler 1, (1800-1950: Türkolojinin 150 yılı)*, Akçağ Yayınları: 1000, 1. Basım, Ankara, ISBN: 978-605-5413-59-0.